

“ƏDƏBİYYAT MƏCMUƏSİ”NİN ÜÇÜNCÜ SAYINDA “MOLLA NƏSRƏDDİN”İN TƏDQIQI MƏSƏLƏLƏRİ

Xülasə

Məqalə “Ədəbiyyat məcmuəsi”nin 1948-ci ildə çap olunan üçüncü sayına həsr olunub. Həmin nömrə Azərbaycanın ilk satirik mətbuat orqanı olan “Molla Nəsrəddin” jurnalı haqqında zəngin məlumatları əşkara çıxarır. Ədəbi tənqidi aparıcı şəxsiyyətlərinin jurnalla bağlı orijinal fikir və düşüncələri geniş şəkildə şərh edilir. Məqalədə “Molla Nəsrəddin” jurnalının səhifələrində mühüm yer tutan global problemlərin görkəmlə tədqiqatçı tərəfindən diqqət mərkəzində saxlanılması kimi mühüm məsələlər əksini tapıb.

Alimlərdən M.C.Cəfərovun, M.C.Paşayevin, İ.Örəcəlinin, Ə.Mirhəmədovun jurnal barəsində sanballı məqalələrinə münasibət bildirilmişdir. Həmin məqalələr müasir prinsiplərlə təhlil edilir. “Molla Nəsrəddin” jurnalının tənqidi mövqeyi aparılan araşdırmalar vasitəsilə bir daha təsdiq edilir. Məqalədə ümumilikdə iki jurnalın mövqeyi əks olunmuşdur. Həm “Molla Nəsrəddin” jurnalının prinsiplərinə münasibət bildirilmiş, həm də “Ədəbiyyat məcmuəsi”nin bu sahədəki xidmətləri tədqiq olunmuşdur.

Açar sözlər: alim, klassik mənbə, elmi jurnal, XX əsr, elmi məqalə

Giriş. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxtəlif institutlarının dəyərli elmi nəşrləri vardır. Onlardan biri də Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun “Ədəbiyyat məcmuəsi”dir. Məcmuə nəşr olduğu vaxtdan görkəmli ədəbiyyatşünasların əsas tribunasına çevrilmiş, ilk sayından üzli bəri onun səhifələrində həm ədəbiyyat tarixinə, həm də nəzəriyyəyə aid müxtəlif məqalələr yer almışdır. Hətta bəzi klassik müəlliflərə məxsus ədəbi nümunələr ilk dəfə olaraq məhz bu məcmuənin səhifələrində elm aləminə təqdim olunmuşdur. Məcmuənin ədəbiyyatşünaslıq elmi sahəsindəki xidmətlərini yüksək qiymətləndirən akademik İsa Həbibbəyli yazır: “İnstitutun 1946-cı ildən çıxan “Ədəbiyyat məcmuəsi” jurnalı respublika miqyasında əsas elmi nəşr kimi qəbul olunur” [1, s.14]. Məcmuə müasir tələblərə uyğun olaraq daha da təkmilləşdirilmiş, institut Elmi Şurasının 18 sentyabr 2018-ci il 11 saylı qərarı ilə ədəbiyyatşünaslıq, “Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı” adlandırılmışdır.

“Ədəbiyyat məcmuəsi”nin Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Redaksiya və Nəşriyyat Şurasının 119 nömrəli qərarı ilə 1948-ci ildə

çap olunan üçüncü sayı əsasən “Molla Nəsrəddin” jurnalına həsr edilmişdir. Bununla belə, məcmuə dövrün tələblərinə uyğun olaraq akademik Məmməd Arifin “Lenin ədəbiyyatın partiyalılığı haqqında” məqaləsi ilə açılır. Bu nömrədə ümumilikdə səkkiz məqalə yer alıb ki, onlardan dördü birbaşa “Molla Nəsrəddin” jurnalının tədqiqinə həsr olunub. İki yazı isə Mirzə Cəlil və Həmidə xanıma aiddir. Hətta məcmuənin sonunda Əli Nəzminin “Bakıda jurnalın həpsi”, “Mirzə Cəlili öldürməyə qəsd”, “Bəzi arifinmələrin yaltaqlıqları”, “Mirzə şəxsi-qərəzə düşmədi” və Məhəmməd Hədinin “Molla Nəsrəddinə” şeirləri təqdim edilmişdir. Bu şeirlərdən sonra məcmuənin “Molla Nəsrəddin” jurnalına aid arxiv sənədləri” bölməsində jurnalda ləris dilində beş ədəd sənədin surəti çap olunmuşdur. Nəhayət, “Molla Nəsrəddin” satirasından” başlıqlı yekun bölmədə jurnalın ayrı-ayrı rubrikalarından parçalar verilmişdir. Bunlar “Tərcümanın fitvası”, “Elmi-coğrafiya”, “Ədəbiyyat”, “Tarix kitabı”, “Acıdır”, “Lügət”, “Elan”, “Teleqraf xəbərləri” başlıqlı felyetonlar, şeirlər və rubrikalardır. Məcmuədə Həmid Arslının “XVIII ərsdə tarixi mənzumələr” mə-

qalasından sonra üçüncü yerdə akademik Məmməd Cəfər Cəfərovun “Molla Nəsrəddin” məcmuəsi” məqaləsi verilmişdir. Jurnalın 40 illiyi münasibətli yazılmış bu məqalənin ilk səhifələrindən bəlli olur ki, dövrün ideoloji tələblərinə uyğun olaraq “Molla Nəsrəddin”in yaranma səbəbləri 1905-ci il inqilabı ilə əlaqələndirilir və onun ilham mənbəyi rus inqilabi-demokratik fikridir.

Məqalənin birinci bölümündə jurnalın yaranma dövrünün xarakteristikasından, ikinci hissəsində isə onun ideya daşıyıcıları olan səhifələrində söhbət açılır. Bu mənada tədqiqatçı tərəfindən M.F.Axundovun fəaliyyətinə və kritik haqqında düşüncələrinə xüsusi önəm verilir. Həmçinin M.F.Axundovla “Molla Nəsrəddin”in məfkura, məqsəd, qayə və mübarizə hədəflərinin ortaq olmasının onlar arasında bir vəzifəlik ənanəsi yaratdığı da qeyd olunur. Bununla yanaşı, jurnalın dil, sənət, üslub etibarilə Mirzə Fətəli məktəbinin davamçısı olduğundan bəhs edilmiş, lakin “Molla Nəsrəddin” həm dil, həm də sənət etibarilə Mirzə Fətəli ədəbi məktəbindən çox irəli getmişdir” [2, s.23] – qənaətinə gəlinmişdir. Məqalənin üçüncü bölməsi “Molla Nəsrəddin” tənqid etmişə, nəyi və necə tənqid etmiş və bizi hansı yollara çəçirmişdir” [2, s.24] – sualı ilə başlayır. İlk cavab olaraq jurnalın mövhumat, cəhəlat və nədanlıq əleyhinə çıxması verilməmişdir. Lakin cəhəlat əleyhinə mübarizə məsələsində özündən əvvəlki mübarizlərdən üstün cəhətlərinə daha çox nəzər salınmışdır. “Molla Nəsrəddinçilər görürdülər ki, bu “Allahı əkbər” müasirləşməyə, mədəniləşməyə, siyasi intibaha çox güclü bir maneə təşkil edir. Namaz-oruç, meyxət busatı, cənnət-cəhənnəm qayğısı və Molla Əlinin “fəmənləmələ, misqalə zərətini”ü yuğın-yuğın qara buludlar kimi əsrin yenitən doğmuş həyat, maarif günəşinin qarşısını tutur, xalqın intibahına və öz keyir-fərinə bəzə düşüb müasirləşməsinə imkan vermir. Buna görə də “Molla Nəsrəddin” bu qaralıq dünya ilə yenidən üz-üzə gəlməyi və onunla qəti haqq-hesab çəkməyi qərara almışdı” [2, s.25]. Müəllif jurnalın mövhumat, din, cəhəlat və nədanlıqdan başqa, fəlsəfi donə bürünmüş Şərq zəhniyyətinə də amansız düşmənlə mövqeyi tutmasını təqdir edir. “Leyli və Mə-

nun azarı”nın bizim camaatımız arasında belə ruhdə qəbul və dərkl olunmasına etiraz etməsi nəzərə çəçir. Klassik şeirimizdə yer alan fəna və bəqa məsələsinə də jurnalın satirik mövqədən yanaşması araşdırmağa cəlb olunur. Həmin fərqlilikləri diqqətə çəçdirməyə üçün bir neçə klassik şairin bir sıra şeirləri təhlilə cəlb edilib müqayisələr aparılır. Bu isə məqalənin içərisində mövzudan mövzuya keçid təsiri başçılıyır. Hətta fəna-fəhəllə fəlsəfəsinin tarixçəsinə nəzər salınması, onun izahına can atılması da mövzunu daha dərindən şərh edilməsinə səbəb olmuşdur.

Məqalənin növbəti hissəsində Azərbaycan məsələsinə toxunulur. Müəllif “Molla Nəsrəddin” jurnalı tərəfindən qoyulan Azərbaycan haradadır, bu vətənin sahibi olan Azərbaycan xalqı kimdir, onun keçmişini nə halda olmuşdur və gələcəyi necə olmalıdır, suallarına aydınlıq gətirərək öz dövrünün reallıqlarını nəzərə alsada, çox cəsarətli addım atmışdır. Belə ki, çar Rusiyasının varisi olan SSRİ kimi bir imperiyanın tədqiqatçısı olaraq o cür fikirlər ortaya qoymaq bu günün vətəndaşlıq mövqeyindən çox yüksək qiymətləndirilməlidir: “Biza məlumdur ki, “Molla Nəsrəddin”dən bir əsr əvvəl xalqımız həyatında bəzə verən Gülüstən və onu təqib edən Türkmənçay müqavilələri vətənimizin əzəmətli tarixinə böyük bir faciə kimi daxil olmuşdur. Rus çarlığı, itidışli təhkimçilik feodal-ları və İran şahənşahlığı, soyğunçu fərs ərəbləri, Şərqdə özlərinin quldurluq və talançılıq siya-səllərini rahatca və mənəətsiz həyata keçirmək üçün 8-9 milyonluq Azərbaycan xalqını “Molla Nəsrəddin”in zühurundan çox-çox qabaq iki hissəyə parçalamış, xalqımıza ağır bir yara vurmuşlardı” [2, s.32]. Bundan sonra alim həmin parçalanmanın xalqımıza və ədəbiyyatımıza etdiyi təsirin ağırlığını göstərmişdir. Əslində nəkin yumor, satira, gülüş və möğrur qəhəqlərlə zəngin bir məcmuənin mübariz, döyüşkən mü-hərrirlərinin bu dərç qarşısında ağıdlaqları etiraf edilmişdir. Hətta Mirzə Cəlilin 1917-ci ildə jurnalda çap etdiyi “Ax unudulmuş vətən, ax yazıq vətən!” – sətirliyi ilə başlayan məqaləsindən xeyli sitat də verilmişdir. Sitatda Məmməd Cəfər Cəfərovun diqqətə çəçdirilməsi istədiyi əsas məsələ Mirzə Cəlilin bütöv Azərbaycan şəhər-

lərinı sadalama üçün seçdiyi üslu göstərməkdir. Belə ki, Mirzə Cəlilın maqalasında tobrizli, xoylu, meşkinli, sərablı, goruslu, marağalı, mərəndli, gülistanlı, ərdbəbilli, xalxalı qaradaşlara xitab edilir. Bu xitabın sovet dövründə belə qəbəriçəsinə verilməsi milli məfkurə uğrunda mübarizənin bir forması idi. Adları çəkilən ərazilərin qədim türk torpaqları olması dolay yolla gündəmə gətirilmişdir. Həttə maqalada Səttarxan, Bağırxan, Xiyabani kimi mücahidlərin fəaliyyəti rəğbətə yad edilmişdir. Həmçinin qeyd olunur ki, “Cənubi Azərbaycan xalqının çəkdiyi zülm, keçirdiyi ağır vəziyyət, orada hökm sürən əsarət və cəhalət haqqında məcmuədə odlu maqalələr dərc edilmişdir” [2, s.33]. Deməli, “Molla Nəsrəddin” Azərbaycanın ikiyə parçalanması məsələsinə nə qədər qəbəriçədirsə, jurnalın tədqiqatçıları da həmin məsələni bir o qədər diqqətdə saxlamışlar. Tədqiqatçı jurnalın yalnız yerli məsələlərə məşğul olmadığını, beynəlmillətli mövqə tutduğunu, digər xalqların da problemlərinə yer verdiyini vurğulamışdır. Ermənilərin türklərə qarşı fitnəkarlığına jurnalda xüsusi önəm verildiyi də qəbəriçədir. Ən müasir dövrdə filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Gülboniz Babayeva məsələyə bu cür münasibət bildirmişdir: “Jurnalda dərc edilmiş bir sıra felyetonlarda, şeirlərdə, teleqraf xəbərlərində Qarabağda baş verən qanlı hadisələr, erməni daşnaklarının ağılaşmaz vəhşilikləri, vıranə qalmış yurdunda dəhşətli səhnələr, vətənimizə tutulan əmansız divanlar, soynqırımlar tək ağrısı ilə əks olunmuşdur” [3, s.544]. Ümumiyyətlə, jurnal haqqında Məmməd Cəfər Cəfərovun fikirlərini belə xarakterizə etmək olar ki, müəllif jurnalın tədqiqi ilə yanaşı, həm də öz ölkəsinin daha qlobal və vacib problemlərinə toxunmuşdur. Məhz o məsələlərə fikir bildirmişdir ki, onlar Azərbaycanın parçalanması, ermənilərin türklərə qarşı soyqırım təmətəsi faktlarını sübut etmişdir. Müəllif jurnalın konkret vətən sərhədləri çərçivəsini həmişə diqqətdə saxladığını nəzərə çatdırır.

Məcmuədə “Molla Nəsrəddin”lə bağlı yer alan növbəti yazı Mir Cəlal Paşayevin “Əli Qulu Qəmküsar (Nəcəfov)” maqaləsidir. Maqalə Qəmküsar haqqında avtobiografik məlumatlarla başlayır. Onun “Molla Nəsrəddin”lə əməkdaşlı-

ğının bünövrəsi kimi, 1912-ci ildə Tiflisdə Mirzə Cəlillə tanışlığı qeyd olunur. 1916-cı ildə jurnalın müvəqqəti bağlanmasından sonra ədibin C.Məmmədquluzadə ilə Orta Asiya səyahətinə çıxması, Bakı, Mahaçqala, Səmərqənd, Daşkənd, Volqaboyu kimi şəhərlərdə “Ölümlər”i tamaşaya qoyması və Ə.Qəmküsarın Şeyx Nəsrəllah rolunu böyük məharətlə oynaması qeyd olunur. Maqalədə Ə.Qəmküsar haqqında yazılmış cəfə bilgilər var ki, onlar müstəqil Azərbaycanın müasir ideoloji təbliği ilə ziddiyyət təşkil edir. Məsələn, “1917-ci ilin axırında Tiflisdə çıxan “Al bayraq” və sonra “Gələcək” qəzetlərində şeir və felyetonlar yazır. 1918-ci ilin payız aylarında qabaqca İstanbul və sonra Gəncəyə gedir. Məncə səfirindən aldığı təəssürat nəticəsində Güncəvət hökumətinə qarşı: “Bir hökumət təzə çıxmış ismi Azərbaycan...” – misrası ilə başlayan mənzum satırımsı yaradır. Qəmküsar 1919-cu il martın 14-də axşam evinə qaçırdarkən, mürtəcelər tərəfindən qətlə yetirilmiş və Tiflisdə dəfn edilmişdir” [2, s.38] – sitatında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə və onun qurucularına qarşı mövqeyin hiss olunması da, maqalənin yazıldığı dövrün diqqətindədir. Həmçinin maqalədə Ə.Qəmküsarın “Molla Nəsrəddin”, “Yeni Füyuzat”, “Hayat”, “İrşad”, “Sadaylı-həqq”, “Al bayraq”, “Gələcək” kimi mətbu orqanlarında “Otaylı”, “Cüvəllağ”, “Cüvəllağ-böy”, “Sarsaqqulu böy”, “Qəmküsar” və başqa imzalarla çıxış etdiyi də vurğulanmışdır. Mir Cəlal Qəmküsarın yaradıcılığının əsas siması kimi “Molla Nəsrəddin”dəki yazılarını qeyd edir. Şairin Ə.Haqverdiyev və M.S.Ordubadı kimi sənətkarlarından fərqli olaraq, jurnalda yetkin halda gəlmədiyini, onun sıralarında püxtələşdiyini, başqaları ilə müqayisədə az yazdığını və Sabirin ən yaxşı nozirçilərindən olduğunu göstərir. Şairin satiralarının zərbdən çox nəsihət, hücumdan çox məsləhət, nifrətlə çox islahat ruhu daşıdığını vurğulayır. Müəllif Qəmküsarın “Yahu keçər”, “Varlı”, “Gəldi yənə Rəhim xan” şeirlərini Sabirin satiraları ilə müqayisəli şəkildə təhlil edir. Şairin siyasi mövzuda yazılmış əsərlərinə “Ədəbiyyat” sərlövhəli məcmuəsini misal gətirərək nəzərə çatdırır ki, “Müəllif bu əsərinin ömrünün axırlarında, Azərbaycanda əksinqiləbi “müsavat” ağalığı zamanı-

da “müsavat”çılara qarşı yazmışdır” [2, s.40]. Həmçinin “Şəlalə” jurnalına qarşı qələmə aldığı “Qana bilmədim” həvini nümunə göstərir. Digər əsərləri barədə belə ümumiləşdirmə aparır: “Qəmküsarın nəsrı zəif və quru qəzet yazıları ruhundadır. Şeirində gördüyümüz yaxşı müqayisələr, kinayələr, təşbihlər nəsrında ya yoxdur, yaxud da məzəsizdir” [2, s.42]. Ümumilikdə, Mir Cəlal Ə.Qəmküsar jurnalın əsas müəlliflərindən biri kimi təqdim edir.

Məcmuədə yer alan maraqlı maqalələrdən biri də H.Oruculinin “Molla Nəsrəddin” məcmuəsinin rəsmiləri” maqaləsidir. Yazının ilk sətirlərindən belə bir sual qoyulur: “Molla Nəsrəddin”in məhz şəkili bir məcmuə olmasının səbəbi nə idi?” [2, s.43]. Müxtəlif səbəblər göstərən tədqiqatçı eyni zamanda Mirzə Cəlilin xatirədən vurğuladığı bir şəklin izahı ilə bağlı sitatə maqaləyə salmaqda, ermənilərin türklərə qarşı illərə davam edən əmansızlıqlarının daha bir mühüm səbəbini aşkar edir. Qeyd olunur ki, jurnalın ilk nömrəsindəki rəsmi C.Məmmədquluzadə belə şərh etmişdir: “...Hər kəs ki o vaxt rus-yapon davasının nəticəsində zəif düşən çar hökumətinin vəziyyətinə və siyasətinə vaxid idir, o vaxt gəziyə bilirdi ki, erməni-müsləman ədavəti Peterburq siyasətinə xeyli əlverişli bir məsələ oldu...” [2, s.43]. Müəllif məhz bu sitatə verməklə jurnalda gedən şəkillərin nə dərəcədə milli mənafeyə xidmət etdiyini qəbəriçmişdir. Bununla belə, vaxtilə Peterburq siyasətinə xidmət edən problemnin homin dövrdəki Moskva siyasətinə də uyğun gəldiyinə işarə etmişdir. Maqalədə xüsusi olaraq qeyd edilir ki, ağır senzura nəzarəti altında çıxan jurnal bəzən hansısa icazə verilməyən şəklin yerini ağ saxlamış, qəbul oluna biləcək şəkillərə əvəz etməmiş, öz bəşməzliyini davam etdirmişdir. Həmçinin dərc olunan şəkillərdə beynəlxalq miqyaslı çatışmazlıqların da təngid olduğunu deyilir. Yəni də nümunə olaraq izah edilən şəkil İran əsarətinə qarşı azərbaycanlıların apardığı istiqlaliyyət mübarizəsinə aiddir. Məcmuə sahiblərində milli məşğət və mədəniyyət məsələləri, dil, ədəbiyyat, incəsənət və s. kimi məsələləri əhatə edən məzəli şəkillərin təsvir olduğunu da göstərilir. Məcmuədə daha çox karikaturaların dərc edilməsini dövrün tələbləri ilə əlaqələndirir. “Molla

Nəsrəddin”də dərc edilən karikaturalar öz səciyyəyliyi etibarilə əsasən iki qismdir. Birincisi, ayrı-ayrı insanların surətlərini və ya müəyyən tarixi bir şəxsiyyətin karikatürasıdır. İkincisi, müəyyən bir əhvalat, hadisənin ardıcıl surətdə bir neçə şəkillə ifadə edən təhkiyəvi, yəni nəğlədicə karikatürasıdır” [2, s.45]. Tədqiqatçı bu karikaturaların müəlliflərinin də unutmamış, onlar haqqında da bilgilər vermişdir: “Şmerlinqin yaradıcılığında bir cəhət maraqlıdır ki, o, məcmuədə bir adamın və ya bir yerin ilk dəfə şəklini çəkməli olduqda mümkünsə o adamı, o yeri mütləq görməyə gedər, rəsmiini çəkar və sonra əslinə bənzəyən karikatura şəklinə salarmış” [2, s.46]. Maqalədə eyni zamanda Əzim Əzimzadənin, Oruculların da xidmətlərinə münasibət bildirilmişdir.

Məcmuənin üçüncü sayındakı sonuncu əsərdə yazın Əziz Mirhəmədovun “Molla Nəsrəddin”in nəşri tarixində” maqaləsidir. Maqalə nəşrin tarixi barədə informasiya verməklə başlayır və Tbilisi Mərkəzi Arxivində jurnalda əd çoxlu sənədlərin olduğu bildirilir. Ədəbiyyat İnstitutunun elmi işçisi Yenikolopovun həmin sənədlərin surətini çıxarıb akademikəyaya göndərdiyi qeyd olunur. Eyni zamanda çapına icazə verilmiş 11 məramnamənin adları sadalanır. “Molla Nəsrəddin” jurnalının birinci nömrəsinin 1000 nüsxə ilə çap olunması Mirzə Cəlilin öz sözləri ilə maqaləyə əlavə olunur. Daha sonra məcmuənin necə çətinliklərlə çıxarılması və dəfələrlə bağlanması haqqında məlumat verilir və səbəbləri göstərilir. Həttə Tiflis qəza məhkəməsinin 14 mart 1914-cü ildə çıxardığı hökm ilə C.Məmmədquluzadə və Ə.Qəmküsarın 200 manat miqdarında cərimə edilməsi, pəylü ödəyə bilməməsi, 2 ay həbs olunmaları da qeyd olunur. Jurnalın Təbrizdə nəşri zamanı beş müctəhidin birgə fitva yazıb jurnalı haram elan etməsinə də münasibət bildirilir. Akademik İsa Həbibbəyli isə jurnalın Təbriz dövrü barədə maraqlı faktlara toxunur: “Təbrizdə “Molla Nəsrəddin” jurnalının xarici əlaqələri üçün şərait yer idi. “Abuno dostları”ndən görünür ki, buradakı ingilis, fransız və rus konsulları da jurnalı almışlar. İranda yaşayan misyonerlər “Molla Nəsrəddin”in altıncı sayından 30 ədəd alıb Amerikaya göndərmişlər. Həttə Almaniya-

is confirmed by researches once again. In the article the principles of the journal "Molla Nasreddin" and the services of "Literature Collection" in this field are examined.

Key words: scientist, classical source, scientific journal, the XX century, scientific article

ВОПРОСЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ЖУРНАЛА «МОЛЛА НАСРЕДДИН» В ТРЕТЬЕМ НОМЕРЕ «ЛИТЕРАТУРНОГО СБОРНИКА»

Резюме

Статья посвящена третьему номеру «Литературного сборника» (1948). Этот номер раскрывает богатую информацию о первом сатирическом печатном органе в Азербайджане «Молла Насреддин». Широко интерпретируются оригинальные идеи и суждения ведущих личностей в литературной критике о журнале. Значительное место на страницах журнала «Молла Насреддин» отводится глобальным проблемам, находившимся в центре внимания авторитетных исследователей. Рассмотрены значительные статьи учёных М.Дж. Джафарова, М.Пашаева, А.Мирахмедова о журнале, анализированные на основе современных принципов. На основе их исследования было подтверждено мнение о критическом направлении журнала «Молла Насреддин» и в целом определена позиция обоих изданий. Также выражено отношение к принципам журнала «Молла Насреддин» и исследованы заслуги журнала «Литературный сборник» в этой области.

Ключевые слова: учёный, классический источник, научный журнал, XX век, научная статья

nın Berlin şəhərində yaşayan mühacir Hüseyn Kazımzadə İranşəhərdə jurnalına abunə yazılmışdır" [4, s.326]. Lakin məqalədə jurnalın Bakı nəşrinin problemləri barəsində heç bir məlumat verilmir. Jurnalın digər əməkdaşları haqqında bir sıra tədqiqatlar aparmış Əziz Mirəhmədov tərtib etdiyi "Azərbaycan jurnalistləri və nəşirləri" ensiklopediyasında yazır: "Əsl qızğın jurnalist fəaliyyətinə Ömər Faiq "Molla Nəsrəddin" jurnalında başlamışdır. O, "Molla Nəsrəddin" redaktorunun sağ əli idi. Jurnalın materiallarının hazırlanmasında, poliqrafik məsələlərin həllində, müxbirlər, müvəkkillər və oxucularla əlaqədar işlərdə yaxından iştirak etməkdən əlavə, məhir jurnalist kimi müxtəlif satirik yazılar – felyeton, dialoq, xəbər, elan, lüğət və s. formalarda əsərlər çap etdirirdi" [5, s.173]. Bütün bu kimi faktlar məcmuənin həmin sayının müxtəlif səhifələrində özünə yer almışdır.

Məcmuədə tədqiq məqalələrindən sonra C.Məmmədquluzadənin "Molla Nəsrəddin" in birinci nömrəsi" məqaləsi yer almışdır. Məqalədən gətirdiyimiz bir sitatla Mirza Cəlilin nə qədər ümumtürk mənafeyinə xidmət etməsini bir daha göstərmək olar: "Bizim məqsədimiz hazırda öz fikrimizi asan bir dil ilə Azərbaycan türklərinə və bəlkə də, sairə türklərə yetirmək

idi" [2, s.54]. Bu səbəbdən də məcmuə məhz təmiz Azərbaycan türkcəsində yayılmışdır. Məcmuədə Həmidə xanım Məmmədquluzadənin rusca verilmiş "Xatirələrdən" yazısı, jurnalın digər əməkdaşlarının şeirləri və müxtəlif rubrikalardan fraqmentlər verilmişdir.

Nəticə. Beləliklə, "Ədəbiyyat məcmuəsi"nin üçüncü sayında toplanmış məqalələr "Molla Nəsrəddin" jurnalı ilə bağlı sonrakı tədqiqatlar üçün əvəzolunmaz məxəzlər sırasındadır. Bu sayda yer alan hər bir məqalə "Molla Nəsrəddin" jurnalının konkret bir cəhətini tamamilə araşdırır. H.Orucəlinin məqaləsində jurnalın rəsmləri və rəsamları hərtərəfli şəkildə təqdim olunursa, Ə.Mirəhmədovun məqaləsində jurnalın nəşr olunmasında nəşirlərin çəkdiyi əziyyətlər, qarşılaşdıqları problemlər, göstərdikləri misilsiz xidmətlər əksini tapanmışdır. M.C.Paşayevin məqaləsində isə jurnalın əsas mühərrirlərindən olan Ə.Qəmkiüsənin fəaliyyəti ətrafı şəkildə tədqiq edilmişdir. M.C.Cəfərovun məqaləsində, ümumiyyətlə, jurnalla bağlı mühüm problemlərə nəzər salınmış, jurnalın qayəsi və məramı geniş şəkildə işıqlandırılmışdır. Məcmuədə yer alan bu məqalələr müasir dövrümüzə də öz aktuallığı ilə seçilən yazılardır.

ƏDƏBİYYAT

1. İsa Həbibbəyli. Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu. AMEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu. Ədəbiyyat məcmuəsi. Xüsusi buraxılış, XXIV cild. Bakı, "Elm və təhsil", 2013.
2. "Ədəbiyyat məcmuəsi". Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun əsərləri, III cild. Bakı, 1948.
3. Gülbəniz Babayeva. "Molla Nəsrəddin" jurnalının demokratik dövlət quruculuğu uğrunda fəal mübarizəsi. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 100 illik yubileyinə həsr olunmuş Beynəlxalq Elmi Konfransın materialları. BDU, 21-23 may 2018. Bakı, "Elm və təhsil".
4. İsa Həbibbəyli. Cəlil Məmmədquluzadə: mühihi və müasirləri. Naxçıvan, "Əcəmi", 2009.
5. Əziz Mirəhmədov. Azərbaycan jurnalistləri və nəşirləri. Ensiklopediya. Bakı, "Ərgünəş", 2013.

STUDY OF "MOLLA NASREDDIN" IN THE THIRD ISSUE OF THE JOURNAL "LITERATURE COLLECTION"

Summary

The article is dealt with the third issue of the journal "Literature Collection" published in 1948. In that issue is revealed rich information about first satirical journal "Molla Nasreddin" of Azerbaijan. In the article original ideas and thoughts about the journal of the leading personalities of literary criticism are interpreted extensively. In the article are reflected the important issues related to the study of global problems by researchers which occupy an important place in the journal "Molla Nasreddin".

In the article is reviewed the articles of scholars such as M.J.Jafarov, M.J.Pashayev, H.Orucaliyev and A.Mirahmedov about the journal. These articles are analyzed by modern principles. The critical position of the journal